

Rezumat

Așa cum ne-am propus la începutul demersului nostru științific, prin prezenta teză de doctorat am abordat un subiect complex și anume acela al impactului pe care dreptul pozitiv îl are asupra acordului de voință al subiecților raporturilor de drept contractual.

Lucrarea noastră a descris pe larg, analizând aspectele esențiale într-o manieră neutră și pluriunghiulară, principalele doctrine filozofico-juridice care guvernează raporturile contractuale, precum și modalitatea concretă prin care reglementarea poate afecta prin formă și conținut acordul de voință al părților contractante.

În materie contractuală, principala coordonată ce guvernează aceste raporturi juridice a fost și este constituită din **principiul autonomiei de voință**. Astfel, **ideea centrală** pe care am susținut-o în demersul nostru științific a fost că întotdeauna contractul se bazează numai pe voința exclusivă a celor care se angajează contractual, nimic neputând, în principiu, să îi aducă atingere. Faptul că voința în materie contractuală este autonomă înseamnă că voința contractanților și numai ea singură conduce la crearea contractului și la toate efectele rezultate direct din acesta.

Evoluția societății umane dovedește însă fragilitatea acestui postulat datorită poziției de inegalitate concretă a subiecților raporturilor contractuale, astfel încât **intervenționismul etatic** prin reglementarea din domeniul contractual se impune actualmente la nivel general sub forma **dirijismului contractual**.

Legitimitatea intervenției statale rezidă, pe de o parte, în **necesitatea protecției drepturilor subiective ale părților contractuale** situate pe poziții de inferioritate,

iar pe de altă parte în exigențele impuse de **ordinea publică**. Trebuie însă determinată exact care este limita și forma acestei intervenții etatice prin reglementare și ce efecte juridice provoacă aceasta în planul acordului de voință al părților ce fie urmează să fie exprimat, fie a fost anterior exprimat. Determinarea acestor limite ale acțiunii statale gravitează în jurul valorii juridice pe care sistemul de drept și jurisprudența instanței constituționale o acordă **principiului libertății contractuale**.

Acordarea unei valori constituționale implică faptul că "legea contractuală" se impune a fi respectată de către legea statală deoarece proveniența celei dintâi poate fi considerată de natură supra-legislativă și anume dreptul fundamental al omului de a se guverna prin voința proprie, adică **libertatea individuală**. Contractul devine astfel obligatoriu și generează efecte juridice nu pentru că așa vrea legea, ci pentru că el rezultă din exercitarea unui **drept fundamental care se impune chiar și însuși legislatorului**.

Considerarea libertății contractuale ca simplu drept subiectiv civil atrage automat un grad sporit de intervenție prin reglementare în domeniu și posibilitatea circumstanțierii sau chiar a afectării acordului de voință exprimat contractual.

Din punctul de vedere al structurii, lucrarea noastră a cuprins două mari părți, relativ echilibrate ca întindere. Fiecare dintre cele două părți a cuprins la rândul său două titluri, împărțite fiecare pe câte două capitole, astfel încât lucrarea noastră cuprinde un număr de opt capitole care tratează tema aleasă într-o manieră echilibrată cantitativ, potrivit cerințelor fiecărui titlu în parte. Capitolele sunt împărțite la rândul lor pe secțiuni și subsecțiuni.

În primul titlu am tratat pe larg raporturile în care intră dreptul pozitiv cu principalele doctrine care reglementează raporturile de natură contractuală și anume

principiul autonomiei de voință și libertatea contractuală care decurge din acest principiu.

Principiul autonomiei de vointa presupune existenta libertatii contractuale, in sensul libertatii actelor juridice, asa cum este aceasta prevazuta in art. 1169 C.civ. - *“Partile sunt libere sa incheie orice contracte si sa determine continutul acestora, in limitele impuse de lege, de ordinea publica si de bunele moravuri”*, precum si principiul vointei reale, care postuleaza faptul ca vointa presupune existenta unui element intern (psihologic) si a unui element extern (social). Apar dificultati atunci cand nu exista concordanta intre vointa interna si vointa exteriorizata, care sunt solutionate de legiuitorul roman acordandu-se prioritate conceptiei subiective potrivit careia trebuie sa prevaleze vointa interna (reala).

Coordonatele normative ale principiului autonomiei de vointa nu se regasesc doar in sfera dreptului privat, consacrate fiind de Codul civil si de alte acte normative, ci si in domeniul dreptului public, in legea fundamentala. Cu toate acestea, la nivelul Constitutiei României nu exista o consacrare expresa a libertatii contractuale (si, implicit, a principiului autonomiei de vointa), ci doar reglementari din care rezulta indirect o protectie constitutionala a libertatii contractuale.

Conceptul dirijismului contractual despre care am tratat este de fapt o critica adusa principiului autonomiei de vointa.

Statul, folosindu-se de apanajul legiferarii, reglementeaza in ultima perioada foarte strict raporturile contractuale, situatia mediului de afaceri, sanctioneaza mult mai sever nerespectarea obligatiilor contractuale etc. Avem de-a face cu o scadere dramatica a autonomiei de vointa, desi acest principiu apare pretutindeni in legislatie, consacrat expres de noile coduri civile aparute in ultima perioada, dar si de normele

de sorginte constitutională, chiar dacă este vorba de o consacrare implicită. S-a vorbit în ultima perioadă de o reală criză a contractului¹, în lumea modernă a dreptului.

Se dezvoltă excesiv în ultima perioadă sfera contractelor de adeziune, apar noi tipuri de contracte elaborate de agenții economici “care dețin o poziție de monopol sau dominantă pe o anumită piață sau segment de piață dar și prin predeterminarea prin lege a clauzelor contractuale, ceea ce limitează voința părților (cum ar fi spre exemplu clauzele abuzive din contractele standard prevăzute de Legea nr. 193/2000) ori apariția așa-numitelor “contracte forțate” a căror încheiere este obligatorie, conform legii. De exemplu: contractele de asigurări de răspundere civilă obligatorie, conform Legii nr. 136/1995, pe care trebuie să le încheie toți deținătorii de autovehicule, dar și cele ce revin unor întreprinderi ce dețin monopolul unor prestații, al prelungirii obligației – în anume împrejurări – a contractului de închiriere a locuințelor, a contractelor de asigurări de viață în cazul contractării unui credit etc.”²

Tot în prima parte a lucrării noastre am analizat în detaliu libertatea contractuală ca fiind posibilitatea abstractă a persoanei de a acționa în plan contractual și, de asemenea, la valoarea juridică și la limitele acesteia.

Libertatea contractuală apare practic ca “libertatea de a fi legat” a unei persoane de o altă prin intermediul unui instrument juridic, contractual, adică un acord de voință ce creează obligații în sarcina părților, ceea ce la prima vedere poate apărea ca un paradox determinat de alăturarea a doi termeni opuși în esență: libertate – legare. Pentru a avea sens, expresia ce desemnează în cel mai simplu mod libertatea de a aliena o parte din libertate, trebuie să aibă un postulat care să o fundamenteze, iar acesta nu poate fi decât autonomia de voință: persoana nu poate fi constrânsă

¹ G. Marty, P. Raynaud-Droit civil, vol II, *Les obligations*, Sirey, Paris, 1945, pag. 35; Henri și Leon Mazeaud, Jean Mazeaud – *Leçons de droit civil*, vol II, pag. 92; Boris Starck, *Droit civil, Obligations*, Libraries techniques, Paris, 1972, pag. 343-348.

² L. Dumitrescu, *Aspecte privind libertatea contractuală*, pag. 105

decât printr-o legătură pe care a vrut-o și numai în măsura a ceea ce a vrut. Deci, autonomia de voință implică libertatea contractuală.

Libertatea contractuală nu este intangibilă, iar exercițiul acesteia poate fi limitat prin legea statală, însuși Codul civil și Constituția prevăzând această posibilitate, dar numai în anumite situații și pentru anumite motive determinate expres. Legea etatică poate și trebuie să stabilească un minimum de condiții obligatorii ce trebuie respectate pentru a putea încheia un contract în scopul asigurării unei "ordini" și a unui "echilibru" la nivelul societății umane. Astfel, libertatea contractuală este o libertate relativă ce comportă anumite limitări necesare, cele mai importante și de altfel limitele generale, referindu-se la capacitate, consimțământ (manifestarea hotărârii de a încheia un act juridic), cauza actului juridic (scopul concret urmărit prin încheierea actului respectiv), ordinea publică și bunele moravuri.

Chiar dacă nu cunoaște la nivelul legii supreme o consacrare *expressis verbis*, **libertatea contractuală este mai mult decât un simplu drept subiectiv civil**, prin referirile indirecte și implicite ale textelor constitutionale **ea tinzând să devină un principiu cu valoare constituțională la ora aceasta.**

Cu toate acestea libertatea contractuală, consecința a aplicării teoriei autonomiei de voință, își cunoaște și ea **punctele de limitare** prin intermediul normelor cu caracter imperativ (care aparțin fie dreptului public, fie dreptului privat); și totul pus în folosul individului care face parte din corpul social în calitate de cetățean, sau care intră în raporturi juridice de drept privat în calitate de persoană.

Cel de-al doilea titlu al primei părți tratează despre **doctrina solidarismului contractual**, modul cum se ajunge la această doctrină, raporturile statuate între indivizi, dar și între indivizi și stat, precum și modul de formare a statului, potrivit doctrinelor contractului social. Acest al doilea titlu se finalizează prin reliefa

rolului pe care îl are statul în realizarea **dreptului social**, adică a acelei categorii de normare care vine în sprijinul individului social, trăitor în comunitate.

Conceptul de solidaritate, odată conturat din punct de vedere politic și social, a căpătat noi valențe în lumea juridicului unde manifestarea sa maximă se regăsește în **teoria solidarismului contractual**.

Una dintre ideile-forță ale democrației, așa cum o numea A. Fouillée, solidaritatea este un principiu general al acțiunii politice, cu influență directă și puternică în materia dreptului public, mai ales.

Dacă trecem în sfera dreptului privat, aria de răspândire a acestui concept este una extrem de vastă: solidaritatea existentă între soți, în timpul căsătoriei; solidaritatea existentă între persoanele aflate în diferite grade de rudenie (copiii față de părinți și nepoți, și invers); solidaritatea (aici sinonimă cu ocrotirea) în situația persoanelor care necesită protecție, cum ar fi minorii (prin solidaritatea oferită de autoritatea părintească), interzișii judecătorești (prin instituția tutelei), sau chiar solidaritatea cu persoane capabile, nu doar cu incapabilii, cum este cazul instituției curatelei etc.

Solidaritatea apare și pe tărâmul dreptului comercial, dacă vorbim de situația asociațiilor din cadrul unei societăți cu scop comercial, dar și pe tărâmul dreptului muncii, dacă vorbim de solidaritatea existentă între angajați (ale căror interese sunt protejate prin reprezentarea sindicală), între patroni (organizațiile patronale), sau chiar între angajați și angajatori, în vederea atingerii intereselor comune ale persoanei juridice respective, ori în situația accidentelor de muncă, sau în privința persoanelor pensionate etc.

Solidaritatea este totodată o problemă ce ține de pragmatism și de eficacitate socială, intrând în sfera politicilor de stânga, opusă exceselor de tip individualist-

liberalist³ în care cel mai pregătit și mai competent supraviețuiește prin propriile forțe, fără sprijinul diferitelor structuri și fără ajutorul statului.

Solidaritatea se constituie în societatea zilelor noastre într-o **doctrină nouă**, de natură să nege caracterul fundamental al autonomiei de voință și să ofere o nouă paradigmă, atât în dreptul francez cât și în cel român, libertății de ordin contractual sau, așa cum se afirmă, „dacă în modelul francez, odată cu observarea transformărilor libertății contractuale în practica dreptului, autonomiei de voință i-au fost opuse în doctrină teorii noi, cu un plus de realism, care îi neagă calitatea de fundament al libertății contractuale, propunând explicații noi în materie - teoriile pozitivistice, cea a utilului și justului, teoria solidarismului contractual și cea a voluntarismului social -, în modelul român rămân doar incidentale, chiar și recent, opiniile doctrinare sceptice față de autonomia de voință și care să îi substituie noi valori fundamentând libertatea contractuală.”⁴

Teoria solidarismului contractual se întemeiază pe **conceptual de solidaritate** fiind în același timp condiție a contractului, dar și efect al acestuia. Este condiție a contractului deoarece fără ideea de solidaritate, de urmărire a unui scop comun – acela de a produce consecințe juridice prin „legarea” voințelor – nu am putea vorbi de contract și de intenție comună a părților, manifestată printr-un instrument pozitiv în sensul elaborării textului, formei contractului. Este efect al contractului deoarece voințele odată întâlnite, consimt la respectarea clauzelor negociate și doresc, urmăresc producerea de efecte juridice în aceeași măsură și cu aceeași implicare. Contractul nu este doar „legea părților”, ci este și „copilul” părților pentru că, prin

³ Gheorghe Danisor, *Filosofia drepturilor omului*, Ed. Universul juridic, Bucuresti, 2011, pag.31 : “În modernitate, cu toate că independența individuală s-a afirmat tot mai mult, autonomia nu a încetat să fie prezentă și să se impună. Astfel, democrația nu ar fi putut să se afirme sub amenințarea descompunerii de tip individualist-independentent”.

⁴ Rezumat teză de doctorat M. Nica, Libertatea contractuală în dreptul public și privat român și francez, pag.2, http://cis01.central.ucv.ro/lucrari_dr/docs/131_rez-ro.doc, accesat la data de 29.03.2014

elementele sale de fond și de formă, orice contract este unic în felul său, purtând specificitatea intereselor actorilor contractanți care depășește simplul interes promovat de aceștia prin clauzele contractuale. Șansele de câștig sau de pierdere mută de data aceasta actorii unui raport contractual de aceeași parte a baricadei: menținerea în vigoare a contractului și producerea de efecte juridice, astfel cum le-au avut în vedere părțile care acum se află într-o relație de cooperare juridică, mutual benefică.

Realizarea justitiei contractuale reprezinta asumarea contractului de catre parti, cu toate efectele sale care au in vedere atat modul in care se realizeaza drepturile, cat si felul in care sunt executate obligatiile ce deriva din raportul contractual.

Contractul social are la baza principiul asocierii umane care, in fuga catre existenta, constientizeaza necesitatea co-existentei, ca mijloc de realizare mai facila a propriilor scopuri. Contractul social opereaza cu concepte aparent simple, dar in realitate extrem de greu de cuprins in cuvinte, precum: stare de natura, stare de societate, contract intre toti membrii societatii etc.

Doctrinile contractului social au in centrul lor operele a trei autori relevanti, doi englezi – Thomas Hobbes si John Locke – si un elvetian, Jean Jacques Rousseau, care in lucrarile lor intemeiaza statul, dreptul si societatea pe vointa umana si pe folosirea exercitiului celor doua stari: cea de natura si cea de societate. Starea de natura nu trebuie inteleasa ca o existenta propriu-zisa, fizica, ci mai mult ca un exercitiu de asociere a unei stari pre-sociale si a motivelor care au condus, precum si a felului in care s-a ajuns, la crearea si mentinerea societatii umane.

Justitia contractuala intre persoane fizice si/sau juridice de drept privat nu poate fi decat o consecinta a crearii unui climat mai vast, datorat aparitiei si schimbarilor prin care trece statul. De la Hobbes, la Locke si finalizand cu ideile lui Rousseau, trecerea de la fictiva/iluzoria stare naturala (in fapt nimic altceva decat starea prestatala si

prelegala) catre aparitia societatii si a statului, a fost o lupta anevoioasa a omului cu sine insusi si abia in subsidiar cu structurile create. Fie ca vorbim de un prim pact al asocierii caruia ii urmeaza un al doilea – al supunerii fata de suveran, fie ca avem in vedere binele comun si atingerea propriei libertati prin stat, trebuie sa intelegem ca nu putem vorbi de o vointa libera si creatoare in drept (si de drept!), decat in contextul raportarii la doctrina solidarismului contractual care face din partile unui raport juridic contractual mai mult decat niste simpli co-contractanti.

Este paradoxal cum interesele particulare ale partilor unui contract se ingemaneaza de fapt prin „artificiul” solidarismului contractual si se finalizeaza prin respectarea intocmai a obligatiilor asumate. Raportand totul in termeni de trecere de la starea de natura (interesele individuale) catre starea de societate si crearea statului (solidarismul), aplicam si in dreptul public principiile originare in dreptul privat si intelegem de ce conceptul de solidaritate este in primul randul unul de ordin filosofic si abia in secundar de ordin juridic. Solidaritatea se fundamenteaza pe sociabilitatea fiintei umane, de sorginte aristotelica si de natura sa asigure explicatia unei lumi juridice in care dezideratul este convergenta, comunitarismul si solidaritatea care, la randul lor, vor crea toate premisele dezvoltarii intereselor particulare.

Trebuie sa înțelegem că autoritatea societății asupra individului trebuie diminuată, dar astfel încât individul să devină el însuși mai responsabil, fără a fi nevoit să suporte vreo ingerință, din partea grupului, în sfera sa de viață privată. Societatea impune și individul se supune? – ar putea fi o întrebare legitimă. Când în fapt, potrivit viziunii liberaliste și, mai cu seamă, potrivit ideilor promovate de John Stuart Mill, societatea ar avea mai multe de câștigat dacă ar respecta libertatea individuală. Atâta timp cât faptele unei persoane nu au consecințe negative asupra alteia persoane, atâta timp cât sferele private doar se ating, sunt tangente, fără a se intersecta și fără a da naștere la ciocniri de interese, o asemenea persoană trebuie lăsată să traiască după propriile reguli (care sunt în acord cu cele sociale!) și nu după

norme impuse din exterior, de un mecanism autonomizat și constrângător, cum pare a fi statul, potrivit viziunii anumitor doctrinari liberaliști.

Teoria moderna a solidarismului contractual, nascuta din conceptul sociologic si filosofic de solidaritate, presupune legatura intrinseca, complexa si profunda pe care un contract o naste intre partile sale. Acestea vor fi obligate in solidar sa atinga efectele contractului, fiind in aceeasi masura „parteneri la câștig, dar și la riscurile presupuse de executare a acestuia.”⁵

Altfel spus, „**Solidarismul contractual este un alt fel de individualism**, ridicat la nivelul parteneriatului pe care îl creează contractul între părți, apt a redefini, reorienta și corecta excesele sau omisiunile celor trei principii clasice ale contractelor bilaterale.”

Cu alte cuvinte, nu mai vorbim de un individualism, ci de „individualisme”, care se raporteaza o data la nivelul fiecărei parti, dar a doua oara acestea converg in sensul interesului comun: aplicabilitatea si eficacitatea contractului fata de partile care urmaresc, fiecare, atingerea unui anumit scop prin relatia contractuala la care au consimtit.

Teoria solidarismului contractual isi extrage esenta din conceptul utilitarismului, „iar obligația de cooperare, tradusă prin îndatorirea de toleranță este o datorie comună și reciprocă a părților de a conlucra în vederea atingerii scopului contractului.”⁶

Iata deci intregul traiect al ideii de interdependentă, trecand prin conceptul solidaritatii si ajungand la teoria solidarismului contractual, care vine ca un raspuns la

⁵ Potrivit lui Gh. Piperea, in <http://www.drept.unibuc.ro/Gheorghe-PIPEREA-Prof.dr.-Facultatea-de-Drept-Universitatea-din-Bucuresti-Introducere-in-teoria-solidarismului-contractual-s312-a571-ro.htm>, accesat la data de 29.03.2014

⁶ Ibidem

teoriile autonomiei de vointa si ca o solutie moderna prin care libertatea contractuala se poate infaptui.

Concluzionam ca, dincolo de rolul social pe care statul il are in realizarea dreptului social, ceea ce este esential, „ceea ce conteaza mai intai si inainte de toate, atunci cand ideea de solidaritate intra in Drept, este filosofia politica sau, mai mult inca, proiectul social caruia aceasta i se raliaza; in functie de natura acesteia sau de continutul acestuia, solidaritatea va avea fatete multiple si contrastante...”⁷

Dacă **prima parte a lucrării** noastre a avut mai mult în vedere întemeierea contractuală din perspectiva dreptului public și a raporturilor stabilite între individ și stat și mai puțin a celor stabilite între indivizii înșiși, **cea de-a doua parte a lucrării** a subliniat latura pragmatică a teoriilor ce guvernează raporturile contractuale, scoțând în evidență jalonările dar și limitările pe care le cunoaște dirijismul contractual atunci când acesta intervine în sfera relațiilor contractuale private.

In partea a doua a lucrarii ne-am propus sa tratam si sa analizam modul in care statul intervine efectiv prin raportare la vointa partilor unui contract.

Aceasta parte este impartita in doua titluri:

- a) primul titlu, care priveste modul prin care legiuitorul poate sa intervina prin reglementare si anume printr-o norma juridica.
- b) cel de-al doilea titlu, facand o analiza a continutului normei si anume a prescriptiilor legale, concrete prin care statul isi manifesta interventionismul.

⁷ *Dictionnaire de la culture juridique*, sub coordonarea lui Denis Alland si a lui Stéphane Rials, Ed. Quadriga/Lamy-Puf, 2010, pag.1430

In primul titlu am concluzionat ca norma juridica ar trebui sa se circumscrie unor exigente atat de tehnica legislativa, trebuind sa fie subordonata in acelasi timp si principiilor statului de drept in materie normativa.

Daca tehnica legislativa priveste aspecte reglementate la randul lor de lege ce vizeaza transpunerea in forma logica a ideii dreptului, partea din lucrare privind subordonarea normei fata de principiile statului de drept trateaza aspecte mai complexe, mai dificil de clasificat din care am incercat sa extragem cateva principii, dintre care amintim:

- Principiul neretroactivitatii legii,
- Principiul caracterului public accesibil si previzibil al normei.

Un aspect important pe care l-am tratat in acest prim titlul al celei de-a doua parti priveste tot norma juridica, insa de aceasta data o analizeaza in etapa ei intermediara, adica imediat premergatoare aplicarii si anume interpretarea acesteia. Daca, cu ocazia edictarii normelor, statul nici nu poate si nici nu trebuie sa prevada toate cazurile particulare carora norma le este destinata (generalitatea – trasatura esentiala a normei juridice), aceasta etapa preliminara aplicarii se axeaza tocmai pe incercarea de a identifica vointa legiuitorului in raport de situatia supusa analizei.

Importanta tratarii acestui demers juridic in cuprinsul prezentului studiu este una majora deoarece tocmai norma interventionista este cea care se cere a fi interpretata prin prisma acestor exigente, principii ale interpretarii, pentru ca aceasta este cea care altereaza vointa partilor.

Cel de-al doilea titlu se doreste a fi unul orientat strict catre momentul aplicarii normei, in primul rand prin raportarea la conditiile in care partile pot incheia un contract valabil, respectiv analiza conditiilor actului juridic (capitolul I).

In acest sens am analizat forma actului juridic in ideea ca, desi dreptul nostru civil consacra principiul consensualismului, exista situatii in care acesta impune un anumit formalism contractual, ceea ce este de natura a interveni si chiar de a altera vointa partilor prin sanctiunile aplicabile pentru nerespectarea formei.

In continuare am analizat conditiile de fond ale formarii actului juridic si anume: capacitatea, consimtamantul, obiectul si cauza (art.1179 C.civ.). Am relevat elementele de noutate aduse de Noul Cod civil in materia conditiilor de fond ale incheierii valabile a unui act juridic, insistand cu precadere asupra viciilor de consimtamant.

Capitolul al doilea trateaza principiul fortei obligatorii a contractului precum si exceptiile prevazute de la acest principiu. In cuprinsul acestui capitol am incercat sa identificam cateva exemple concrete in care acest principiu fie este restrans in sensul ca fie actul juridic isi inceteaza efectele inainte de termen, fie extins, prorogat.

Lucrarea noastră se încheie cu trei teme ilustrative, pe care le-am supus analizei și am încercat să relevăm acele mecanisme pe care statul le pune în mișcare sau cel puțin le pune la îndemâna puterii judiciare pentru a interveni într-un mod sau în altul în formarea voinței juridice cuprinsă într-un contract civil.

In ultima sectiune a acestei lucrari am selectat din multitudinea de situatii concrete de interventionism statal pe cele pe care le-am considerat relevante si totodata reprezentative, respectiv situatia contractelor impuse de lege (RCA-ul; asigurarea obligatorie a locuintei), teoria impreviziunii (interventia judecatorului, dincolo de clauzele contractuale, prin care acesta fie restabileste echilibrul contractual, fie dispune incetarea contractului), contractele de adeziune, clauzele abuzive și protecția consumatorului (confera de asemenea posibilitatea instantei de a interveni pe parcursul executarii contractului tot intr-o incercare de restabilire a unui

echilibru contractual, inasa de data aceasta prin protejarea partii care este intr-o vadita situatie de inferioritate raportat la cocontractantul sau).

Propunerile de lege ferenda expuse pe parcursul tezei noastre și studiile de caz prezentate în finalul lucrării au avut rolul de a releva cât de energică poate să fie intervenția statului pentru a limita libertatea contractuală a unora dintre profesioniști, prin punerea la îndemâna instanțelor de judecată și a juriștilor în general a unor unelte eficiente pentru a reechilibra acele contracte care, prin clauzele abuzive voit ascunse sub diverse chipuri și pretexte, nu fac altceva decât să denatureze însuși scopul dreptului, subjugând partenerul contractual.

Sperăm ca prin volumul de muncă depus, prin încercarea de a face o analiză clară, concisă, exhaustivă și pluriunghiulară asupra subiectului tezei noastre de doctorat, să fi reușit să clarificăm măcar parțial care este impactul normei juridice asupra acordului de voință al subiectelor raporturilor contractuale în lumea juridică a zilelor noastre unde este foarte greu de menținut un raport de echilibru în cadrul contractual guvernat de libertatea contractuală, de teoriile solidarismului contractual, dar în același timp și de exigențele și limitele pe care dirijismul contractual, prin forma și prin conținutul reglementării, le impune acordului de voință al părților.